

Michał Mielczarek

W POSZUKIWANIU TEORETYCZNYCH PODSTAW PORADNICTWA DLA DOROSŁYCH. SPOTKANIE ZE SPYROSEM KRIWASEM

Słowa kluczowe: konstruktywizm (constructivism), konstrukcjonizm społeczny (social constructionism), poradnictwo kariery (career counseling), narracja (narrative), nadawanie znaczeń (meaning-making).

Streszczenie: Gwałtowne zmiany społeczno-ekonomiczne odciskają głębokie piętno na biografiach ludzi, a więc również na skierowanym do nich poradnictwie, zwłaszcza poradnictwie kariery. Zmienia się także samo rozumienie kariery. Wszystko to sprawia, że poradzoznawstwo poszukuje nowych koncepcji opisu tej płynnej i niejednoznacznej rzeczywistości oraz sposobów jej interpretacji. Jednocześnie zmieniają się same nauki społeczne – następuje przejście paradygmatyczne od pozytywizmu do interpretatywizmu. Orientacje ulokowane w tym nowym paradygmacie rozumiejącym, zakorzenione w tradycji fenomenologiczno-hermeneutycznej, stają się atrakcyjnym polem poszukiwań badawczych oraz zdają się odpowiadać na współczesne potrzeby zarówno teorii, jak i praktyki poradnictwa. Jednym z takich stanowisk jest obecne podejście konstruktywistyczne łączące w sobie tradycje kognitywistyki i konstrukcjonizmu społecznego. Stanowisko to zdaje się być radykalne, gdyż kwestionuje istnienie obiektywnie poznawalnej rzeczywistości i proponuje nową ontologię społeczną, gdzie jest możliwych wiele rzeczywistości społecznych konstruowanych przez jednostki i grupy w trakcie wzajemnych interakcji poprzez uzgadnianie i nadawanie znaczeń tej rzeczywistości. Stąd kariera, ale także tożsamość *jest konstruowana, a nie odkrywana*. Konstruowanie dzieje się poprzez narracje. Stanowisko to ma głębokie i szerokie implikacje dla poradnictwa kariery. Interesującą propozycję aplikacji konstruktywizmu do poradnictwa zaprezentował grecki badacz Spyros Kriwas.

Konteksty poszukiwań

Tradycyjnie głównym zadaniem polskiego poradnictwa było wspomaganie młodzieży. Obecnie częściej dotyczy ono jednak osób dorosłych i stąd pojawił się problem z odpowiedzią na pytanie o charakter i sposób uprawiania takiego poradnictwa, będącego u nas nowością, zwłaszcza w odniesieniu do poradnictwa kariery. Zmiany ekonomiczne i społeczne nie pozostały bez wpływu na teorie rozwoju kariery, jej percepcję, jak również tożsamość samych doradców. To z kolei wpłynęło na percepcję i praktykę poradnictwa kariery. Zmieniają się dotychczas-

sowe relatywnie stabilne ścieżki kariery, na których pracownicy mogli pozostać całe życie. Takiej koncepcji kariery odpowiadało zaś poradnictwo zajmujące się opisową charakterystyką obu składników pracy, tzn. zarówno miejsca pracy, jak i jednostki, które to składniki powinny być do siebie optymalnie dopasowane. Gwałtowne zmiany społeczno-ekonomiczne wymuszają głębokie zmiany w koncepcji kariery. Następuje przejście od poradnictwa zawodowego do poradnictwa kariery, zamazuje się sztuczna granica między doradztwem osobistym a doradztwem kariery. Nieadekwatna okazuje się tradycyjna, głównie o charakterze ekonomicznym i diagnostycznym (zwłaszcza psychometrycznym), koncepcja kariery, a wyłaniająca się nowa, która postrzega ją jako *subiektywnie determinowaną*, ciągle poszukuje teoretycznego umocowania.

Wyłaniająca się nowa koncepcja kariery opisuje całozyciowy rozwój jednostki w kontekście uczenia się i pracy. *To jest proces a nie predeterminowana struktura*. Poradnictwo kariery może już dłużej nie zajmować się tylko i wyłącznie pomocą w dokonywaniu „mądrego” wyboru zawodowego. Ta zmiana charakteru poradnictwa, opierającego się na jakości ustanowionego związku między doradcą a radzącym się, zmienia także tożsamość doradców: od eksperta orientacji i poradnictwa zawodowego do facylitatora osobistego zaangażowania jednostek w planowanie ich własnych karier¹. W konsekwencji tej zmiany doradcy muszą zredefiniować metody i techniki swojego działania, poszukać podejść, które zbliżą ich do praktycznych codziennych kwestii. W związku z tym poczęto w poradownictwie podejmować próby wypracowywania koncepcji, pomysłów i rozwiązań w poradnictwie dla dorosłych.

Takie próby podejmowane są między innymi w ramach Naukowego Seminarium Poradowniczego (NSP), organizowanego przez Dolnośląską Szkołę Wyższą we Wrocławiu². NSP cieszy się sporym powodzeniem, każde spotkanie

¹ Warto zauważyć, że w polskim poradownictwie temat ten jest szeroko opisywany, żeby przywołać dla przykładu prace choćby: Malewski (2003), Wojtasik (2003), Kargulowa (2005).

² W trakcie I cyklu spotkań swoje wystąpienia miało kilku uznanych rodzimych poradowników, obecnie pojawiają się także specjaliści z zagranicy. Podczas I edycji poruszane były następujące kwestie: I. „*Teoretyczne perspektywy badań nad poradnictwem edukacyjno-zawodowym*” (prof. dr hab. B. Wojtasik DSW), II. „*Metodyka pisania prac naukowych i popularnonaukowych*” (prof. dr hab. J. Kargul DSW), „*Rodzaje problemów rozwiązywanych w poradnictwie kariery*” (dr A. Czerkawska DSW), III. „*Czas w poradnictwie. Rozumienie – zarządzanie – doświadczanie*” (dr E. Siarkiewicz DSW i UZ), IV. „*Odmienność – zrozumienie – zaufanie. O potrzebie dialogu w poradnictwie*” (dr V. Drabik – Podgórna UW), V. „*O poradnictwie zapośredniczonym*” (dr D. Zielińska – Pękał UZ), VI. „*Gra symulacyjna dotycząca recenzowania wybranych artykułów poradowniczych*” (prof. dr hab. J. Kargul DSW), VII. „*Feministyczna krytyka poradnictwa*” (dr E. Zierkiewicz UW). Tematyka obecnej II edycji prezentuje się następująco: I. „*Poradownictwo. Kontynuacja dyskursu*” (prof. dr hab. A. Kargulowa DSW), II. „*The social constructionism and constructivism in career counselling intervention: basic theoretical points and practical implications*” (prof. S. Kriwas, Uniwersytet w Patras), III. „*Przemiany organizacyjne w poradnictwie kariery*” (dr M. Szumigraj UZ), IV. „*Zaangażowane badania w działaniu. Pedagogiczno-antropologiczny wymiar studiów społecznych*” (prof. dr hab. B.D. Gołębiak DSW), V. „*Badania biograficzne jako sposób poznawania i rozumienia narracyjnej tożsamości. Narracje rodzinne jako studium przypadku*” (prof. dr hab. M. Nowak – Dziemianowicz DSW), VI. „*Działania pomocowe poradni psychologiczno-pedagogicznej – implikacje zmian*” (dr B. Skałbania PR), VII. „*Rodzinne uwarunkowania wyboru kariery – ujęcie ilościowe vs jakościowe*” (dr A. Paszkowska-Rogacz UŁ).

gromadzi kilkudziesięcioosobową rzeszę uczestników. Seminarium ma formułę dwuczłonową: w pierwszej części występujący prelegent przedstawia wybrany problem, który następnie, w drugiej części, jest tematem warsztatów, przybierających niekiedy postać dyskusji lub konwersatorium, innym razem zaś gier symulacyjnych lub też ćwiczeń z zastosowaniem prezentowanych nowatorskich metod doradczych. Uczestnikami Seminarium są doradcy-praktycy z rozmaitych instytucji pomocowych oraz pracownicy naukowcy, doktoranci, studenci i absolwenci DSW. Seminarium stanowi rodzaj wspólnej platformy wymiany doświadczeń zarówno pomiędzy praktykami zainteresowanymi nowymi trendami poradniczymi i jednocześnie czującymi potrzebę uzupełnienia swych codziennych doświadczeń o inne, głębsze i szersze spojrzenie na rzeczywistość („refleksyjni praktycy”); jak i teoretykami wykorzystującymi okazję do kontaktu z empirią oraz wszystkimi pozostałymi osobami, którym bliskie są kwestie związane z poradnictwem, a refleksyjność nie jest pustym pojęciem. Kierownikiem naukowym Seminarium od samego początku jest profesor Bożena Wojtasik.

Jednym z gości NSP był grecki specjalista z zakresu poradnictwa kariery, profesor Spyros Kriwas. Jest on profesorem Laboratorium Rozwoju Kariery oraz Poradnictwa Kariery na Wydziale Edukacji Uniwersytetu w Patras. Jest także praktykującym doradcą kariery, założycielem i opiekunem naukowym Biura Karier owego uniwersytetu. Jego zainteresowania badawcze, a zarazem wykładane przedmioty, to m.in.: „poradnictwo i rozwój kariery”, „systemowe teorie edukacji”, „poradnictwo multikulturowe”, „szkoła jako system społeczny”. Specjalizuje się w szkolnym poradnictwie kariery, zajmuje się badaniami nad ponowoczesną wielokulturowością i systemami społecznymi. Jest aktywnym członkiem Hellenistycznego Towarzystwa Poradniczego, był jego wiceprzewodniczącym i członkiem Rady Nadzorczej. Przez 9 lat reprezentował Grecję w Radzie Nadzorczej FEDORA (*Forum D’Orientation Academique*). Autor wielu artykułów związanych z przedmiotem swoich zainteresowań badawczych, publikowanych w greckich i międzynarodowych czasopismach naukowych. Uczestnik wielu międzynarodowych konferencji naukowych i programów badawczych.

Spyros Kriwas wygłosił wykład pt. „*The social constructionism and constructivism in career counselling intervention: basic theoretical points and practical implications*” („Konstrukcjonizm społeczny i konstruktywizm w poradnictwie kariery: podstawowe problemy teoretyczne oraz praktyczne”) i poprowadził warsztat na temat: „*Solution-focused strategies for career counseling interventions*” („Strategie poradnictwa kariery zorientowanego na rozwiązanie problemu”).

Spotkanie z nim było okazją do skonfrontowania naszych rodzimych rozważań poradoznawczych z ustaleniami zagranicznymi. Z satysfakcją można skonstatować, że polskie poradoznawstwo nie może mieć żadnych kompleksów względem europejskiej refleksji nad poradnictwem. Okazało się, że bardzo wiele wątków i kwestii nie jest obcych polskim badaczom poradnictwa, wręcz przeciwnie – znajdują się one w centrum naszych współczesnych rozważań i stanowią ich

niezwykle żywą część. Zwłaszcza te związane z tradycją fenomenologiczno-hermeneutyczną, do której współczesne poradownictwo silnie nawiązuje. Kriwas zaprezentował jednak jedną z najnowszych teorii wydającą się dzisiaj niezwykle atrakcyjną, a zarazem inspirującą, zwłaszcza w kontekście kształtowania się poradnictwa dla dorosłych, która zdaje się być jeszcze niedostatecznie obecna w poradownictwie, a mająca dla niego tak wiele istotnych implikacji. Kriwas przedstawił bowiem podejście konstruktywistyczne w poradnictwie kariery wraz z owymi teoretycznymi i praktycznymi implikacjami. Podejście wkraczające zdecydowanie do nauk społecznych³.

Ogólne uwagi na temat orientacji konstruktywistycznej

Warto tytułem wstępu, zanim przejdę do bardziej szczegółowego zaprezentowania poglądów Kriwasa, zauważyć, że orientacja konstruktywistyczna jest silnie zakorzeniona w refleksji filozoficznej i społecznej (zwłaszcza w kognitywistyce), której ślad znaczący jest takimi nazwiskami, jak Kant czy Piaget. Jednakże jej najnowsze oblicze wydaje się być radykalne i nawiasem mówiąc przez to zapewne tak świeże i atrakcyjne. Związane jest z przełomem paradygmatycznym, jaki dokonał się w drugiej połowie XX wieku w naukach społecznych, przejściem od podejścia pozytywistycznego do podejścia interpretatywnego, z wyłanianiem się całej obecnej tradycji „fenomenologiczno-hermeneutycznej” (por. Jasińska-Kania, Nijakowski, Szacki, Ziółkowski 2006) i postmodernistycznej. O ile tradycyjny konstruktywizm był bardziej *metodologiczną procedurą, odmienną od przyrodniczego wyjaśniania, dopuszczającą istnienie obiektywnej rzeczywistości poznawalnej niezależnie od jej subiektywnych interpretacji* (Jasińska-Kania, Nijakowski, Szacki, Ziółkowski 2006, s. 864), o tyle jego najnowsza wersja zakwestionowała taką obiektywność i stała się *nową ontologią społeczną, nową koncepcją rzeczywistości społecznej* (Jasińska-Kania, Nijakowski, Szacki, Ziółkowski 2006, s. 864), gdzie owa rzeczywistość nie jest dana, a społecznie konstruowana podczas interakcji jednostek i grup społecznych poprzez nadawanie sensów i znaczeń tej rzeczywistości. Dlatego nie ma jednej rzeczywistości, nie ma jednej prawdy, jest wiele rzeczywistości i prawd.

Francuski socjolog Emile Durkheim pierwszy teoretyzował o konstruowaniu społecznym, ale nie ukuł tego terminu. Pierwszą książką mającą w tytule to pojęcie było *Społeczne tworzenie rzeczywistości* Petera L. Bergera i Thomasa Luckmanna (1983). Od tamtej pory termin ten znalazł swoją drogę do głównego nurtu nauk społecznych. Idea tej książki jest taka, że aktorzy wchodząc ze sobą w interakcje, formułują i uzgadniają typologie i wizje swoich wzajemnych działań, które ostatecznie przekształcają się w zrutynizowane (zinstytucjonalizowane) wzajemnie odgrywane role w relacjach między aktorami. W tym procesie insty-

³ Koncepcje Spyrosa Kriwasa zostały autorsko przetłumaczone i opracowane na podstawie tekstu wykładu, jaki wygłosił 27.11.09 w Dolnośląskiej Szkole Wyższej.

tucjonalizacji znaczenia są wbudowywane w jednostki i społeczeństwo – wiedza i nasze przeświadczenia na temat tego, czym jest rzeczywistość stają się wbudowane w instytucjonalny gmach i strukturę społeczeństwa, a rzeczywistość społeczna jest więc określana jako społecznie konstruowana. Jak zauważył Kriwas, myślenie konstrukcjonistyczne rozszerza perspektywę konstruktywistyczną. Podczas gdy konstruktywizm ustanawia podmiot jako aktywnego kreatora i sprzeciwia się biernemu modelowi nauczania i rozwoju, konstrukcjonizm kładzie kluczowy nacisk na indywidualne konstrukcje podmiotu, które są zewnętrzne i podzielane.

Kriwas pokrótce naszkicował ten wciąż dokonujący się w naukach społecznych zwrot od dominującego paradygmatu pozytywistycznego, obiektywnej nauki i koncepcji obiektywnej rzeczywistości do nowego paradygmatu, różnie nazywanego, np. „postmodernistycznego interpretatywizmu” czy też „paradygmatu nadawania znaczeń” (*meaning-making paradigm*). Zwrócił uwagę, że konstruktywizm rozumiany jest jako epistemologiczna perspektywa w filozofii nauki (tradycja kognitywistyczna). Przywołał tutaj nazwiska Gianbattisty Vico, Jean’a Piageta i Immanuela Kanta. Umysł ludzki jest w tej perspektywie aktywnym organem, który wychwytuje, formuje i przetwarza postrzeżenia oraz chaos doświadczeń w uporządkowaną jedność myśli. Człowiek jest podmiotem interpretującym, który nadaje znaczenia (*make sens*) temu, co jest postrzegane. Świat jako zewnętrzna rzeczywistość nie może być poznany bezpośrednio, ale raczej poprzez konstrukty narzucone na niego przez umysł. Ludzkie rzeczywistości są metaforyczne i konstruowane – konstruowane poprzez użycie języka. W tym sensie procesy, takie jak poradnictwo mogą być najlepiej zrozumiane jako procesy metaforyczne. Konstruktywizm kładzie nacisk na osobę konstruującą wiedzę, podmiot będący budowniczym wiedzy, nie pasywnym jej odbiorcą, ale aktywnym konstruktorem. Stąd we wszystkich zawodach pomocowych, włączając w to poradnictwo, konstruktywizm utrzymuje, iż praktycy powinni rozumieć tę aktywną naturę procesu uczenia się, w który ludzie są zaangażowani, tak żeby potrafili raczej poszerzyć i ułatwić ten proces, niż narzucać im nienaturalne doświadczenie uczenia.

Konstrukcjonizm społeczny i trudności w jego aplikacji do poradnictwa

W rozwoju myśli filozoficznej i społecznej konstrukcjonizm społeczny, podobnie jak konstruktywizm, różni się zdecydowanie od pozytywistycznych i behawioralnych orientacji. Wywodzi się przede wszystkim ze strukturalizmu, poststrukturalizmu i hermeneutyki, szczególnie wittgensteinowskiej tradycji rozumienia języka. Ludzie zachowują się podług społecznych konwencji, a przedmioty są ulokowane nie w umyśle ludzi, ale w używanych słowach. Stąd język i znaczenie, według Wittgensteina, są z jednej strony konstruowane, z drugiej zaś społeczne i kontekstualne. Nie odzwierciedlają rzeczywistości – nadawanie znaczeń jest prowadzone przez szczególne wzory kulturowe, poprzez które osoba patrzy.

Kriwas przypomniał, że konstrukcjonizm społeczny wychodzi z pozycji epistemologicznych – nie jest teorią wyjaśniającą. Koncentruje się na pojęciach znaczenia i władzy, ponieważ jego pozycja epistemologiczna wskazuje, że znaczenie i władza są wszystkim, do czego poznania naprawdę możemy pretendować. Nie uważa, że jest jedna prawda (rzeczywistość), jak twierdzi pozytywizm, ale wiele prawd (rzeczywistości), które są zależne od perspektywy i usytuowane w relacjach. Implikuje to twierdzenie, iż nie ma żadnego jedynie słusznego myślenia, uczucia czy działania. Myślę, że wypada jednak w tym miejscu zauważyć, że to z kolei powoduje problem dla praktyki poradniczej, gdyż wydaje się, że nieodłączną cechą udzielania porad jest przeświadczenie, iż jednak pewne sposoby myślenia, uczucia i zachowania są lepsze niż inne.

Kriwas widzi tutaj wyzwanie dla konstruktywistów, próbujących aplikować tę perspektywę do poradnictwa. Podobne problemy dostrzega Bogusława D. Gołębniak, która na gruncie polskim także wysunęła propozycję aplikacji konstruktywizmu do poradnictwa. Promując wśród szeroko pojętych edukatorów, a więc także doradców, refleksyjną praktykę z jej nieodłącznym walorem, jakim jest otwartość na zmiany, jednocześnie dzieli się wątpliwością metodologiczną i pyta: skąd wiemy, że zmiana jest słusznym doskonaleniem? *Skoro rozumienie hermeneutyczne jest pozbawione jakiegokolwiek normatywnej koncepcji, a interpretacja badawcza jest neutralna, to zmiana jest rozważana tylko i wyłącznie jako zmiana!* (Gołębniak 2009, s. 57). Pewne rozwiązanie tego dylematu i poradzenie sobie z tym napięciem zdaje się widzieć, powołując się na niektórych promotorów refleksyjnej praktyki, w sięgnięciu wprost do tradycji krytycznej, z jej naciskiem na *emancypację poprzez samorefleksję, szczególnie dotyczącą założeń kierujących systemem, w którym działa nauczyciel/edukator (i dodajmy doradca – M.M)* (Gołębniak 2009, s. 57).

Skoro wiedza jest społecznie skonstruowana poprzez dyskurs i ta jej kontekstualność jest jej immanentną cechą, to rzeczywistości (prawdy) są konstruowane i negocjowane w danym czasie historycznym. Stąd wiedza jest także procesem kulturowym nadawania znaczeń. Konstrukcjonizm społeczny, podkreślający relacyjność, jest – jak wskazuje Kriwas – odpowiedni dla rozumienia kultury w obszarze kariery. Relacje konstruują kultury, a kultury zwrótnie konstruują relacje. Znaczenia nadawane przez jednostki różnią się poprzez kultury i konteksty społeczne i nie ma żadnego słowa albo myśli, które wyrażają rzeczywistość – są one społecznie i kulturowo skonstruowane.

Wkład konstruktywizmu do poradnictwa kariery

Współczesne procesy zmiany społecznej, cechujące się narastającą ambiwalencją, niepewnością i konfliktem, mają olbrzymie znaczenie dla osobistych doświadczeń jednostek i tym samym dla poradnictwa kariery. Po ty, by pomóc owym jednostkom *nawigować* w tym zmieniającym się kontekście społecznym,

poradnictwo musi się zreformować. W ogólności, jak uważa Kriwas, oznacza to zmianę nazewnictwa: „konstrukcja siebie” zamiast „autoprezentacji”, „Ja-jako-narracja” zamiast „Ja-jako-zespół-cech” i „planowanie życia” zamiast „wybór kariery”. Osobowość, Ja nie ma jakiejś stałej „bazy cech” (*trait base*), ale raczej „narracyjną bazę” (*narrative base*). Cechy są postrzegane pośród wielu innych komponentów historii klienta i żaden zestaw umiejętności nie determinuje czyjejsz przyszłości. Przyszłość jest możliwa, ponieważ *tożsamości zawodowe są tworzone (konstruowane), a nie odkrywane*. W tym świetle nie dziwi zatem paralelnie z ową zmianą społeczną wyłanianie się konstruktywizmu.

Kriwas prezentuje praktyczne wskazówki dla poradnictwa kariery wynikające z orientacji konstruktywistycznej:

- *Współpraca*
Doradca i klient są powiązani ze sobą, każdy wnosi wkład do procesu poradniczego. Doradca jest ekspertem od procesu poradniczego, klient zaś ekspertem od własnego życia. Tworzą nowy konstrukt, wspólnie konstruują narrację (*co-construction*). Orientują się na cel, czyli problem klienta i kładą nacisk na jego rozwiązanie. Poprzez tworzenie narracji klient określa swoją tożsamość.
- *Wrażliwe zasięganie informacji*
Narzędzia służące do tego celu to np. pytania generujące znaczenia, metaforyczne transformacje, wizualizacje czy pisanie autobiografii.
- *Rozpoznawanie wzorów*
Doradca i klient starają się zidentyfikować „wzory wpływu”, które kształtują myślenie i działanie klienta, zwłaszcza ważne związki i relacje (z rówieśnikami, rodziną, zapośredniczone poprzez media itd.).
- *Prymat doświadczeń życiowych*
Bazą są percepcje i znaczenia odkrywane poprzez narracje, dialog, mapy koncepcyjne, wytwory artystyczne itp. Poradnictwo nie tyle jest inicjowaniem zmiany, ile wpływaniem na już rozpoczętą ewolucję tożsamości. Niechęć lub opór klienta nie wchodzi w grę. Zgodnie z konstruktywistycznym założeniem, cokolwiek robi lub myśli klient jest to niezbędne dla jego radzenia sobie z problemem i natychmiast dostarcza mu ramy odniesienia.
- *Uważność*
Jej kluczowymi elementami są: kreacja nowych kategorii konstruktów, aby pomóc klientowi zinterpretować doświadczenie, poszerzenie otwartości i wrażliwości na nowe informacje, zarówno wewnętrzne, jak zewnętrzne, świadomość więcej niż jednej perspektywy każdego aspektu czyjegoś świata życia, także kariery. Krytyczna refleksja jest kluczowym narzędziem rozwijania uważności.
- *Kreowanie znaczeń poprzez aktywności*, takie jak np. doświadczenia zawodowe, wolontariat czy symulacje pracy, które mogą dostarczyć podstaw dla osobistych znaczeń. Użyteczność tych czynności zwiększa się poprzez podanie ich refleksji przez klienta i dialog z doradcą.

Chciałbym podkreślić, że w podejściu konstruktywistycznym uczenie – w przeciwieństwie do pozytywistycznego, gdzie uczenie oznacza „zdobywanie” wiedzy, powtarzanie tego, co mówi nauczyciel, doradca – to zaangażowanie, udział, aktywność, zadawanie pytań i w efekcie tych czynności konstruowanie wiedzy. Zachęcamy do aktywności, a nie mówimy, co ktoś ma robić. A oto kilka przykładów takich czynności w konstruktywistycznym poradnictwie, na jakie wskazuje Kriwas:

1. Czynności konwersacyjne;
2. Czynności używania metafor;
3. Czynności dekonstruowania i konstruowania pytań po to, by odkryć założenia i nadać oraz wyrazić znaczenia;
4. Czynności oddawania głosu doświadczeniom życiowym, np. indywidualne opowieści życia (story telling);
5. Czynności używania eksperymentu „a co, jeśli...”;
6. Czynności tworzenia projektu drzewa:
 - drzewo zawodowe rodziny,
 - drzewo kulturowe rodziny,
 - drzewo własnych doświadczeń (należy zauważyć, że tradycyjne poradnictwo ogranicza się do tworzenia jedynie tego drzewa, pomijając kontekst społeczny – kariera jest od tego kontekstu izolowana).

Wkład konstrukcjonizmu społecznego do poradnictwa kariery

Wkład konstrukcjonizmu społecznego do rozumienia rozwoju kariery uwiadczenia się przede wszystkim w trzech, opisanych przez Kriwasa, obszarach – przekraczania redukcjonistycznego rozumienia kariery, powiązania rozwoju kariery z kontekstem oraz wpływu władzy, ideologii i legitymizacji społecznej na proces nadawania znaczeń karierze i rozwój tejże. Zwłaszcza ten ostatni obszar jest – zdaniem Kriwasa – niedoceniony i nierozpoznany.

Przekraczanie redukcjonistycznego rozumienia kariery

W tradycyjnym, pozytywistycznym i redukcjonistycznym rozumieniu transycji w ramach kariery kluczową wagę przykładają się do dychotomii nacisk/oczekiwanie. Gdy ktoś chce np. przenieść się z sektora publicznego do prywatnego, zwyczajowo tłumaczy się to albo naciskiem zewnętrznym w postaci zagrożenia bezrobociem, niepewnością zatrudnienia itp., albo oczekiwaniami większej niezależności, elastyczności i możliwości wyboru. Obie kategorie nacisku i oczekiwań są postrzegane jako wykluczające się nawzajem. Bardziej krytyczna i pogłębiona analiza konstrukcjonistyczna pozwala nam dostrzec cały obraz zróżnicowania i złożoności tych kategorii. Zgodnie z tym podejściem, choć pracownicy mogą być umiejscowieni w szerokim sensie w jednej lub drugiej z tych kategorii, to jednakże rzadko kategorie te wykluczają się wzajemnie. W sensie konstrukcjonizmu

społecznego stawiamy sobie zadanie uchwycenia raczej spłotu niż podziału danych zjawisk – podkreśla Kriwas – uchwycenia sieci komponentów ważnych dla tranzycji i uchwycenia sensu ciągłości, na którym najczęściej wspiera się zmiana kariery.

Powiązanie rozwoju kariery z kontekstem

Jak już wcześniej wspomniano badanie zjawisk społecznych w ich historycznym i kulturowym kontekście jest rdzeniem konstrukcjonizmu społecznego. W literaturze dotyczącej kariery spotykamy zaś najczęściej obraz kariery jako izolowanego od społecznego kontekstu wymiaru życia. Niektórzy uczestnicy badań nad tranzycjami w karierze, jak wskazuje Kriwas, wyjaśniają swoją zmianę pracy, abstrahując od okoliczności osobistych. Jednakże podczas rozmów, poprzez prowadzoną narrację ukazuje się widoczny proces nadawania znaczeń, który jest powiązany z całą złożonością ich życia i tożsamości. Tak dzieje się np. w badaniach kobiet tłumaczących porzucenie pracy konfliktem między rolami matki i pracowniczki. Podejście konstrukcjonistyczne pozwala zrozumieć, że ich motywacje są dużo bardziej skomplikowane, że macierzyństwo jest jedynie jednym z czynników w całej sieci uwarunkowań mających wpływ na podjętą decyzję i że dzieci są, jak twierdzi Kriwas, prawdopodobnie jedynie wymówką służącą pozostawieniu pracy. W rzeczywistości ich decyzja jest próbą rozwiązania bardziej fundamentalnych kwestii związanych z ich rozwojem osobistym, tożsamością i kompetencjami. Potwierdza się, że kariera rozumiana jako konstrukt społeczny ma potencjał do ukazywania relacji pomiędzy osobistym kontekstem życia jednostek, otoczeniem organizacyjnym oraz szerszym kontekstem społecznym. Jednakże w obrębie dominującej teorii kariery i podążającej w ślad za nią praktyki fundamentalne relacje społeczne pozostają nierozpoznane.

Wpływ władzy, ideologii i legitymizacji społecznej na proces nadawania znaczeń karierze i jej rozwój

Nieodłączny od kariery kontekst społeczny jest kluczowym wymiarem konstrukcjonizmu społecznego, rozjaśniającym nam władzę conceptów kariery w łączeniu indywidualnych i społecznych światów. Ten nacisk na kontekst społeczny ułatwia nam zbadanie roli wpływu społecznego i ideologii na sposób, w jaki jednostki nadają sens swoim karierom. Władza może być powiązana z nadawaniem znaczeń w sensie objawiania dominacji pewnych definicji, a lekceważenia i podporządkowywania albo marginalizowania innych. To prowadzi do dalszych pytań o to, jak bardzo dominujące wzory są wzmacniające, reprodukujące lub modyfikujące.

W historiach kobiet uczestniczących we wspomnianych powyżej badaniach możemy zobaczyć przestrzeń, w której uczestniczki zobaczyły swoją indywidualną zmianę jako odbicie szerszej zmiany społecznej. Jak twierdzi Kriwas, ta świadomość była trafnie manifestowana w narracjach kilku matek, które wyjaśniały

jak radziły sobie ze sprzecznymi wymogami domu i pracy. W tych opowieściach kobiety opisywały z jednej strony sposób, w jaki niektóre kobiety akceptowały pewien rozwój kariery i wybór kariery, a z drugiej strony jak manewrowały pomiędzy tym, co jest postrzegane jako społecznie uprawomocnione i nieuprawomocnione zawodowe postępowanie. Jest bardzo interesującym dla Kriwasa sugierowanie, że społeczne role (np. co to znaczy dla dziewczyny być dobrą w kontekście swojej kariery albo co oznacza bycie dobrą matką lub dobrym pracownikiem) determinują w wielu kwestiach, który wybór kariery lub zmiana kariery ma akceptowane lub nieakceptowane usprawiedliwienie poprzez wzmacnianie lub zmienianie tradycyjnych przepisów kariery. W obręb takich negocjacji są niewątpliwie wbudowane elementy i kwestie władzy (wpływu społecznego) i legitymizacji, które jedne poglądy na karierę podtrzymują, a inne uważają za niewłaściwe.

Kriwas zaznaczył, że często konstruktywizm i konstrukcjonizm społeczny nie są różnicowane i traktuje się je łącznie, zaliczając do jednego pojęcia „konstruktywizmu”. Przypomniał jednak o różnicach, posługując się zgrabną definicją, która konstruktywizm określa jako skupiający się na *nadawaniu znaczeń i konstruowaniu społecznych i psychologicznych światów poprzez jednostkowe, kognitywne procesy, podczas gdy konstrukcjonizm społeczny podkreśla, że społeczne i psychologiczne światy są czynione realnymi (skonstruowanymi) poprzez społeczne procesy i interakcje*. Pomimo różnic oba stanowiska stworzyły wielką liczbę implikacji dla teorii i praktyki poradnictwa kariery. Oba konceptualizują karierę jako wyjątkową interakcję Ja i społecznego doświadczenia. Z powodu zatem faktu, że oba skupiają się, generalnie, na konstruowaniu znaczeń, można zaliczyć je do jednego pojęcia mnogich „konstruktywizmów”.

Konstruktywizmy i narracyjne podejście a poradnictwo kariery

Podejście narracyjne w poradnictwie zyskało popularność w ostatnich dziesięcioleciach dwudziestego wieku i wyrasta właśnie z konstruktywistycznego i postmodernistycznego paradygmatu. Kriwas przypomniał, że narracyjne poradnictwo kariery jest takim rodzajem konstruktywistycznego modelu, który podkreśla język, dyskurs, kontekst społeczny i rozwój tematu, o którym się mówi. Praca z klientem obejmuje pisanie i przeglądanie osobistych narracji poprzez ich badanie i refleksję nad nimi. Realizując ją zakłada się, że podczas kreowania narracji o karierze, o doświadczeniach życiowych ujawniają się znaczenia, jakie klienci nadają rzeczywistości i jednocześnie, z tego względu, uzyskują oni pewną łatwość w czynieniu zmian w swojej konstrukcji kariery, w zgodzie z nadrzędnymi, długoterminowymi konstrukcjami. Poprzez narracje możemy zgłębić i poddać refleksji założenia leżące u podstaw naszych decyzji i działań. Możemy także nadać porządek naszemu życiu, powiązać przeszłość z teraźniejszością i przyszłością. Uważa się, że ludzie żyją poprzez swoje historie i te historie opisują ich życie. Przy czym historie, narracje nieustannie podlegają rewizjom.

Narracyjny proces pomagania wymaga – co podkreślił Kriwas – aby doradca wziął udział w tworzeniu narracji dotyczących kreowania kariery (*co-construction*), wspólnie z klientem, aby wkroczył w psychospołeczną sferę klienta. Jest to jego wkład w ukazywaniu sposobu widzenia pozycji klienta. To zakłada pewną znajomość całego systemu poradniczego, do którego zarówno doradca, jak i klient wkraczają i w ramach którego współdziałają i poprzez tę kooperację tworzą nowy system. Doradca sam nie może zrozumieć osoby, jedynie zdobywając nad nią przewagę i obiektywnie obserwując ją w ramach tego systemu. Musi do niego wejść i przeniknąć do życiowego dyskursu klienta. Ciężar procesu pomagania spoczywa na doradcy, który zna własne miejsce w parze doradca–radzący się i ma świadomość władzy, jaką posiada nad klientem. Doradca kariery zdaje sobie jednak sprawę z tego, że jedynie asystuje klientowi w nakreślaniu jego relacji ze światem społecznym, towarzyszy w odkrywaniu tego, co jeszcze niezbadane i niejasne. Ważną cechą tej perspektywy jest oczekiwanie, że klient w tym procesie będzie aktywny, w przeciwieństwie do wcześniejszego podejścia opartego na wiedzy eksperckiej doradcy, w którym klient miał być odbiorcą porady. Zakłada się, że klienci (jednostki w ogóle) są „twórcami znaczeń” i „konstruują” swoje własne tożsamości poprzez używanie języka, dokonywanie interpretacji i podejmowanie działań. Najważniejsze osobiste znaczenia są relacyjne, są one konstruowane poprzez interakcje z innymi i w aspekcie otaczającego świata. Współczesne uwarunkowania społeczne żądają od jednostek (klientów) posiadania aktywnych i refleksyjnych tożsamości, świadomości kontekstu, w którym żyją, zdolności do podmiotowości i przeciwstawiania się oraz kreatywności w związkach i pracy.

Konstrukttywizm w wydaniu Spyrosa Kriwasa czy też, jak sam twierdzi, konstruktywizmy zdają się mieć (czy też konstruować) rzeczywiście mnóstwo znaczeń i sensów dla poradnictwa dla dorosłych. Ich należyta absorpcja wymaga uważnej i pogłębionej refleksji, gdyż wydają się one nieść spory ładunek „wywrotowych” idei, tak odmiennych od dotychczasowych przyzwyczajzeń, że ich pobieżne odczytanie może spowodować jedynie chaos w teorii i praktyce poradniczej i w efekcie być może pochojne odrzucenie tego stanowiska. A wydaje mi się, że podejście to niesie ze sobą bardzo wiele obiecujących tez i warto podjąć ów wysiłek poznania, choć – jeszcze raz podkreślmy – jest też bardzo wymagające i aby je przyswoić należy dokonać często swoistej rewolucji (czy też, mówiąc językiem konstruktywistycznym – rekonstrukcji) w naszej własnej interpretacji świata.

Bibliografia

1. Berger P.L., Luckmann T. (1983) *Spoleczne tworzenie rzeczywistości*, tłum. i słowo wstępne J. Niżnik, PIW, Warszawa.
2. Gołębiak D.B. (2009), *Aplikacje konstruktywizmu do poradownawstwa. Inspiracje pedeutologiczne*, [w:] Kargulowa A. (red.), *Poradownawstwo – kontynuacja dyskursu*, PWN, Warszawa.

3. Jasińska-Kania A., Nijakowski L.M., Szacki J., Ziółkowski M. (red.) (2006), *Współczesne teorie socjologiczne*, Wyd. Nauk. SCHOLAR, Warszawa.
4. Kargulowa A. (2005), *O teorii i praktyce poradnictwa*, PWN, Warszawa.
5. Malewski M. (2003), *Poradnictwo wobec zmieniających się wzorów ludzkiego życia*, [w:] Wojtasik B., Kargulowa A. (red.), *Doradca – profesja, pasja, powołanie*, Wyd. Perspektywy, Warszawa.
6. Wojtasik B., (2003), *Rozterki i niepokoje polskiego doradcy w realiach ponowoczesnego świata*, [w:] Wojtasik B., Kargulowa A. (red.) *Doradca – profesja, pasja, powołanie*, Wyd. Perspektywy, Warszawa.

**In search of a theoretical basis for adult counselling.
A meeting with Spyros Kriwas**

Key words: constructivism, social constructivism, career counselling, narrative, meaning-making.

Summary: Rapid socio-economic changes leave a deep imprint on people's biographies and, therefore, also on counselling, especially career counselling. The meaning of a career itself is also changing. All this means that counselling studies are in need of a new concept for describing this fluid and uncertain reality and new ways of describing it. At the same time, social sciences are also changing – there is a shift in paradigm from positivistic to interpretative. Approaches within this new understanding paradigm, tracing their roots to the phenomenological-hermeneutic tradition, are becoming an attractive area for research and seem to correspond to contemporary needs of both theory and practice of counselling. One of such approaches is the constructivist position that combines the cognitive and social constructivism traditions. Such a position appears to be radical, as it puts into question the existence of an objectively cognitive reality and proposes a new social ontology. It would be based on many possible social realities constructed by individuals and groups through interactions, such as accommodating and giving meaning to the said reality. Therefore a career, but also an identity *is constructed, not discovered*. This construction is done through narration. Such an approach has deep implications for career counselling. The Greek researcher Spyros Kriwas presented an interesting proposal for applying constructivism to counselling.

Dane do korespondencji:

Mgr Michał Mielczarek

Dolnośląska Szkoła Wyższa

ul. Strzegomska 55

50-611 Wrocław

tel. 71 356-15-47

e-mail: michalmielczarek@o2.pl